

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος ΚΣΤ'.

Συνδρομή ἑτήσια: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20. — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου. ἑκάστ. ἔτους καὶ εἶναι ἑτήσια. — Γραφεῖον Διευθ. Ὁδὸς Σταδίου 85.

25 Ὀκτωβρίου 1888

ΠΕΡΙ

ΤΩΝ ΕΛΓΙΝΕΙΩΝ ΜΑΡΜΑΡΩΝ

ΥΠΟ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΜΥΛΙΑΡΑΚΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οὐδείς βεβαίως ὁ ἀγνοῶν τὴν ἐν ἔτει 1800 καὶ ἐπομένους ἀφαίρεσιν ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως, τῶν δ' ἐκ τοῦ Παρθενῶνος ἀρχαιοτήτων ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ Λόρδου Θωμᾶ Ἐλγιν, ὀλίγοι ὅμως εἶνε οἱ γινώσκοντες πλὴν τοῦ ὀνόματος τοῦ Λόρδου καὶ τῆς πράξεως πλείοτερον τι. Τὸ γεγονός ἀνήκει ἤδη εἰς τὴν ἱστορίαν τὴν γραπτὴν, διότι ἡ σήμερον ζῶσα γενεὰ τὰ μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἀκροπόλεως αὐτῆς εἶδε καὶ ἐγνώρισεν ὡς νῦν ἔχουσιν· οἱ δ' εὐάριθμοι ζῶντες γέροντες Ἀθηναῖοι, οἱ γεννηθέντες ἐν ἀρχῇ τῆς περσείας ἑκατονταετηρίδος, ἐλάχιστα τινα ἐνθυμοῦνται καὶ συγκεχυμένα, καὶ ταῦτα μόνον ἐκ παραδόσεως.

Περὶ τῆς ὑποθέσεως τῶν Ἐλγινεῶν Μαρμάρων, ὡς ὀνομάζεται αὕτη ἐν τῇ ἱστορίᾳ, δὲν ἐγράφη ἑλληνιστί, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, πλήρης τις καὶ ἐκτενὴς πραγματεία· σποραδικῶς μόνον καὶ ἐν παρόδῳ ἢ ἐν ὑποσημειώσεσι πραγματειῶν ἐν περιοδικοῖς περὶ τῶν μνημείων τῶν Ἀθηνῶν, ἢ ἐν λόγοις πανηγυρικοῖς μνημονεύεται τὸ ὄνομα τοῦ Ἐλγιν καὶ καταδικάζεται ἡ πράξις του, ἐκ τῶν ὑστέρων κρινομένη μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ ἐφ' ἡμῖν λαβούσιν ἐσχάτως ἀφορμὴν ἐκ δωρεᾶς τοῦ ἐν Κυθήροις Ν. Σοφ. Ι. Καλούτση εἰς τὸ Ἀρχεῖον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς Ἑταιρίας τῆς Ἑλλάδος ἐγγράφων ἀνεκδότων, ἀναφερομένων εἰς ναυάγιον πλοίου τοῦ Ἐλγιν, μεταφέροντος ἀρχαιοτήτας Ἀθηνῶν, συνετάξαμεν σύντομον ἱστορικὸν φρόντισμα περὶ τῆς ὅλης ὑποθέσεως τῶν Ἐλγινεῶν μαρμάρων, ὅπερ ὡς δοκίμιον μᾶλλον, ἢ ὡς ἔργον πλῆρες καὶ τέλειον δημοσιεύομεν.

Ἴσως εἴπη τις ὅτι, ἀπέναντι τῆς ἀληθοῦς συμφορᾶς τοῦ Παρθενῶνος καὶ τῶν λοιπῶν

μνημείων τῶν Ἀθηνῶν, πᾶσα ἀφήγησις τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐπῆλθε, καὶ πᾶσα ἀναγραφὴ τοῦ βίου τῶν δραστῶν θὰ ἦτο θλιβερά τις μόνον καὶ ἄσκοπος ἀνάμνησις τῶν δυστυχῶν ἐκείνων χρόνων, καθ' οὓς οἱ θεοὶ τῶν Ἀθηνῶν, οἱ ἐπὶ αἰῶνας ὅλους προσκεκολλημένοι εἰς τὸ ἱστορικὸν ἔδαφος τῆς πόλεως, οἱ φωτιζόμενοι ὑπὸ τοῦ διακυοῦς αὐτῆς φωτός, ἀπήγοντο δέσμοι ἐν κιβωτίοις εἰς χώρας ὑπερβορείους, ἃς ἐπικαλύπτει ἡ βμίχλη καὶ ὁ ζόφος. Εἶνε ὅμως ἀναντίρρητον ὅτι τοιαύτη τις ἔστω καὶ θλιβερά ἀφήγησις ἔχει θέσιν ἐν τῇ εἰδικῇ ἱστορίᾳ τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας, καθὼς καὶ ἐν τῇ εἰδικῇ τῶν τυχῶν, τῶν περιπετειῶν καὶ τῶν περιπλανήσεων τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς Ἑλλάδος, ἂν ποτε γραφῇ ἡμέραν τινα.

Ἐν τῇ προκειμένῃ ἱστορικῇ ἀφηγήσει δὲν προτιθέμεθα νὰ διαλάβωμεν περὶ τῶν Ἐλγινεῶν μαρμάρων ὑπὸ ἐποψίν ἀρχαιολογικὴν, οὐδὲ νὰ παραθέσωμεν κατάλογον τῶν ἀφαιρεθειῶν ἀρχαιοτήτων· διότι περὶ τούτου πολλὰ ἐγράφησαν, ἀλλὰ μόνον νὰ ἐκθέσωμεν τὸ ἱστορικὸν τῆς ἀφαίρεσεως καὶ τῆς μεταφορᾶς αὐτῶν εἰς Ἀγγλίαν μεθ' ὧν τῶν σχετιζομένων πρὸς ταύτας περιστάσεων.

Περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης στερούμεθα δυστυχῶς Ἑλληνικῶν πηγῶν μόνον χρονογράφος ἀνώνυμος Ἀθηναῖος σύγχρονος τοῦ Ἐλγιν κατέλιπε συντομωτάτην σημείωσιν ἐν τέλει τῆς χρονογραφίας του· οὐδείς δ' ἄλλος ἔκτοτε, πλὴν τούτου, καὶ δὴ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, ὅτε ἔζων ἔτι ἐν Ἀθήναις ἄνθρωποι παραστάντες αὐτόπαι μάρτυρες τῶν ἐν Ἀθήναις ἐργασιῶν καὶ τοῦ βίου τοῦ τε Ἐλγιν καὶ τῶν πρακτόρων του, ἐπεχείρησε νὰ καταγράψῃ τὰ περὶ τούτου καὶ περισώσῃ χάριν τῶν μεταγενεστέρων. Ὅτι ἐπομένως περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης γινώσκομεν προέρχεται ἐκ τῶν ὑπομνημάτων τοῦ ἰδιαιτέρου γραμματέως τοῦ Ἐλγιν Γουλιέλμου Ἀμιλτων καὶ τῶν συγχρόνων ἢ τῶν εὐθὺς κατόπιν Γάλλων καὶ Ἀγγλων περιηγητῶν, ἐκ τῶν ἱστορικῶν Εὐρωπαίων τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐφημερίδων, ἐκ τῶν συζητήσεων ἐν τῷ Ἀγγλικῷ κοινοβουλίῳ ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Βύρωνος, ἐκ πραγ-

ματειῶν, αἵτινες ἐδημοσιεύθησαν ἐν Εὐρώπῃ περὶ τῶν Ἑλγινεῶν μαρμάρων, ἐκ τῶν βιογραφιῶν τοῦ Κανόβα καὶ τοῦ Βισκόντη, ἐκ τῶν ἀρχαιολογικῶν περιγραφῶν τῆς Ἀκροπόλεως, ἰδίᾳ τῆς ὑπὸ τοῦ Μιχαέλη καὶ τέλος ἐκ τοῦ Ἀνωνύμου χρονογράφου, καὶ ἐκ τῶν ἐγγράμων, ἅτινα προσημνημενεύσαμεν τοῦ Ν. Σοφοκλ. Καλούτση ¹⁾ ἐγγόνου τοῦ ὑποπροξένου τῆς Μεγάλῃς Βρεταννίας ἐν Κυθήροις Ἐμμανουὴλ Καλούτση κατὰ τὸ ἔτος 1802 καὶ ἐπόμενα.

Τῇ μελέτῃ τῆς ταύτης διαιροῦμεν εἰς δύο μέρη, ἐν τῷ α' διαλαμβάνομεν περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐργασιῶν τοῦ Ἑλγιν πρὸς συλλογὴν ἀρχαιοτήτων, ἐν τῷ β' περὶ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ τυχῶν τῆς καταρτισθείσης συλλογῆς.

ΜΕΡΟΣ Α'

Ἔργασια ἐν Ἑλλάδι τοῦ Ἑλγιν
πρὸς συλλογὴν ἀρχαιοτήτων. 1800—1806.

1

*Ἀφίξις εἰς Ἀθήνας τεχνιτῶν, πρακτόρων τοῦ Ἑλγιν. — Ἀθηναϊκὸν χρονικόν. — Κατάστασις κοινωνικῆ τῶν Ἀθηναίων. — Φατρία. — Ἀνάμιξις πρεσβειῶν εἰς τὰ Ἀθηναϊκά. — Ἐπίσκοπος Ἀθηναίων. — Συμπ. Λογοθέτης.

Ἡμέραν τινὰ τῶν τελευταίων τοῦ Μαΐου τοῦ ἔτους 1800 οἱ κάτοικοι τῶν Ἀθηναίων εἶδον διερχομένους τὰς ἀγυῖας τῆς πόλεως, τότε πολίχνης μᾶλλον οὔσης, ξένους τὸν ἀριθμὸν ἕξ, ὀδηγούμενους ὑπὸ τοῦ ὑποπροξένου ἐν Ἀθήναις τῆς Μεγάλῃς Βρεταννίας Σπυρίδωνος Λογοθέτη Χωματιανοῦ, καὶ περιεργαζομένους μετὰ μεγίστου διαφέροντος τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα.

Ἡ ἀφίξις τότε ξένων εἰς Ἀθήνας καὶ δὴ Εὐρωπαϊῶν ἢ Φράγκων, ὡς τότε ἔλεγον τοὺς φέροντας εὐρωπαϊκὸν ἔνδυμα ²⁾, δὲν διήρχετο ὡς σήμερον ἀπαρτηρητός, ἀλλὰ διήγειρε τὴν κοινὴν περιέργειαν, διότι καὶ ἡ ἐνδυμασία αὐτῶν καὶ ἡ ἀκολουθία, καὶ αἱ ἐνασχολήσεις εἶχόν τι τὸ παράδοξον εἰς τὰ ὄμματα τῶν κατοίκων· διὸ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐβράδυνον νὰ μάθωσιν ὅτι οἱ νεωστὶ ἀφικόμενοι ἦσαν Ἴταλοι ζωγράφοι καὶ ἀρχιτέκτονες, σταλέντες ὑπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ τῆς Ἀγγλίας Θωμᾶ Ἑλγιν, ἵνα ζωγραφήσωσι πρὸς ἰδίαν τούτου χρῆσιν τὰ μνημεῖα τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἀσχοληθῶσιν εἰς ἄλ-

λας ἀρχαιολογικὰς ἐργασίας. Ἦκουσαν δὲ φαίνεται συγχρόνως καὶ φήμην διαδιδόμενῃν ὅτι ἐπρόκειτο καὶ ν' ἀφαιρέσωσιν ἐκ τοῦ Παρθενῶνος ἀνάγλυφα καὶ ἀγάλματα.

Ὁ Ἀνωνύμος Ἀθηναῖος, ὁ καταλιπὼν χειρόγραφον ἱστορίαν τῶν Ἀθηναίων ἐν εἴδει χρονογραφίας, μόνην οὔσαν πηγὴν τῆς Ἀθηναϊκῆς ἱστορίας ἀπὸ τοῦ 1703 μέχρι τοῦ 1799, καταγράφων χρονολογικῶς τὴν εἰς Ἀθήνας ἀφίξιν ἄλλων περιηγητῶν, ὡς τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας ἐν Κωνσταντινουπόλει Σοαζέλ Γκουφιέ (1784), τὴν τοῦ Ἀββᾶ Ἰπολύτου Δὲ Μονμερανσί (Hippolyte de Montmerency-Lieval), ὃν ὀνομαζοῦσι Μεμοράν, τὴν τοῦ Ἀγγλοῦ Χοκν (1796), τὴν τοῦ Ἀγγλοῦ Τουαδέλ ¹⁾, ἀναγράφει καὶ τὴν εἰς Ἀθήνας ἀφίξιν τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ Λόρδου Ἑλγιν τεχνιτῶν, διὰ τῶν ἐξῆς λόγων «Περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους τῶν 1799 ²⁾ ὁ μιλόρδ Ἑλγιν, πληρεξούσιος πρέσβυς τῆς Βρεταννίας παρὰ τῇ Ὀθωμανικῇ Πόρτᾳ, ἔστειλεν εἰς Ἀθήνας τεχνίτας Ῥωμάνους καὶ Ἀναπολιτάνους διὰ νὰ κατασκάψουν καὶ νὰ ἐρευνήσουν εἰς τὰ ἐνδόμυχα τῆς γῆς διὰ μάρμαρα καὶ κτίρια παλαιοῦ, καὶ νὰ καταιβάσουν ἀπὸ τον περίφημον ἐκεῖνον ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς ἐκεῖνα τὰ ἀξιολογώτατα ἀγάλματα καὶ ἀνδριάντας, τὰ ὁποῖα ἐδίδαν θάμβος καὶ ἐκπληξιν εἰς ὅλους τοὺς περιηγητάς. Ὅσον μὲν διὰ τὸ δεύτερον δὲν τοῦ ἐδόθη ἡ ἄδεια.» Ἐνταῦθα δὲ περατοῦται καὶ τὸ χρονικὸν τοῦτο, σημειομένου κατόπιν μόνου τοῦ ἐξῆς «Εἰς τοὺς 1800 βοιτόδας ἐκ δευτέρου ὁ Χατζῆ Οὐσεῖν ἐφένθη».

Πλὴν τῆς σημειώσεως ταύτης οὐδεὶς ἕτερος τῶν λογίων Ἀθηναίων ἢ τῶν ἐκτὸς ἐγράφε τι περὶ Ἑλγιν, ἀλλὰ καὶ ἂν ἔγραψε δὲν περιεσώθη μέχρις ἡμῶν. Τίς ὅμως εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους τῆς δουλείας καὶ τοῦ σκότους ἤθελε σκεφθῆ νὰ γράψῃ περὶ ἀρχαιολογικῶν ἐργασιῶν ἀλλοδαπῶν, ὅτε ἡ μόνη σκέψις καὶ φροντίς ἐκαστου ἦτο ἡ ἰδία σωτηρία;

Ὁ πόλις τῶν Ἀθηναίων, ὅτε οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Ἑλγιν ἀφίκοντο εἰς αὐτὴν διετέλει οὔσα ἐν οἰκτρᾷ καταπτώσει καὶ ἐν ἀθλίᾳ κοινωνικῇ καταστάσει, μαρτυρουμένη καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀνωνύμου χρονογράφου, καὶ ὑπὸ πάντων τῶν τότε καὶ κατόπιν ἐλθόντων περιηγητῶν μέχρι τοῦ 1815, ἕνεκα τῆς προηγηθείσης εἰδεχθοῦς τυραννίας τοῦ

1) Πρὸς τοὺς ἐν Κυθήροις διαμένοντας κ. x. Ν. Σοφ. Καλούτση καὶ Ἐμμαν. Μόρμωρην ἐκφράζω τὰς ἐνθέρμους εὐχαριστίας μου διὰ τὴν ἀνακοίνωσιν τῶν ἐγγράφων καὶ δι' ἄλλας εἰδήσεις σχετικὰς, ἃς προθύμως μοι διεβίβασαν.

2) Ὁ Ἀνωνύμος χρονογράφος τῶν Ἀθηναίων τούτου ἕνεκα δὲν παρέλιπε ν' ἀναφέρῃ, περὶ τοῦ προξένου τῆς Γαλλίας Γάσπαρη γράφων, καὶ τὴν ἐνδυμασίαν αὐτοῦ, ὡς τι ἀσύνηθες τότε «ὁ κόνσολας Γάσπαρης μὲ καπέλλον εἰς τὸ κεφάλι καὶ μὲ στενὸν βρακί».

1) Οὗτος ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐτάφη ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεσέως, τότε ναῷ τοῦ Ἀγ. Γεωργίου, τῷ 1799 13 Ἰουλίου. Ἐν τῷ ναῷ ἐτάφη καὶ ὁ Ἀγγλος Georg Wathon ἐκ παυόλους προσβληθείς, οὗ ὁ Βύρων ἔγραψε τὸ ἐπιτύμβιον ἐπιγράμμα Si miserandus in vita saltem in sepulcro felix, θεωρήσας ὡς εὐτύχημα τὴν ἐν τοιοῦτῳ τόπῳ ταφήν.

2) Ἡ χρονολογία εἶνε ἐσφαλμένη, διότι οἱ τεχνίται ἤλθον τὸν Μάϊον τοῦ 1800.

βοεβόδα Τούρκου Χασεκῆ, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοῦ 1771 μέχρι τοῦ 1795 κατεδυνάστευε τῆς πόλεως, δημεύων τὰς περιουσίας τῶν κατοίκων, φορολογῶν παρανόμως, φυλακίζων, ἀπαγχονίζων, θέλων, ὡς ἔλεγε, νὰ καταστήσῃ τὰς Ἀθήνας ὑποστατικόν του. Ἀλλὰ πλὴν τοῦ κακοῦ τούτου πανώλης σφοδρὰ προηγήθεισα κατὰ τὰ ἔτη 1789 καὶ 1792 εἶχεν ἐξολοθρεῦσαι μὲγα μέρος τῶν κατοίκων καὶ ἐλαττώσει μὲγάλως τὸν πληθυσμόν, διότι ἀπέθανον μὲν περὶ τὰς 2000, ἀπεδήμησαν δὲ πλείστοι εἰς ἄλλα μέρη φεύγοντες τὴν τυραννίαν τοῦ Χασεκῆ, καὶ τὰς ἐπαπειλημένους εἰσβολὰς τῆς πανώλους· διὸ καὶ περὶ τὸ 1815 ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων τῶν Ἀθηναίων ἦτο κατὰ τὸν Πουκεβίλ περίπου 7000, πολὺ δὲ ὀλιγώτερος θὰ ἦτο βεβαίως κατὰ τὸ 1800 ἐπὶ τοῦ Ἑλγιν. Ἡ πόλις τότε περιωρισμένη ἐντὸς τοῦ περιβόλου, ὃν ἤγειρεν ὁ Χασεκῆς, καὶ περὶ τὴν Ἀκρόπολιν μᾶλλον συνεσπειρωμένη καρίστα τὴν ὄψιν πενιχρὰς πολίχνης, μικρὰς ἐχούσης οἰκίας, ὧν πολλὰς ἤρειπωμένας.

Ἡ πολιτικὴ κατάστασις δὲ τῆς πόλεως διετέλει οὔσα ἔτι χειρῶν, τῶν πολιτῶν ὄντων διηρημένων εἰς φατρίας ἐριζούσας περὶ τῶν προεστώτων, περὶ τοῦ κατὰ καιροῦς βοεβόδα, καὶ περὶ τοῦ ἐπισκόπου. Ἀδιαλείπτως ἔπεμπε τὸ μὴ ἐν τῇ διοικήσει κόμμα τῶν Ἀθηναίων ἀντιπροσώπου εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς καταγγελίαν τῆς διοικήσεως ἢ τοῦ ἐπισκόπου, καὶ πρὸς νέας βελτιουρίας. Παρενέβαινον δὲ πολλάκις εἰς τὰς ἐρίδας ταύτας καὶ αἱ πρεσβείαι τῶν ξένων Δυνάμεων ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὲρ τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἑτέρου κόμματος, καθ' ὅσον ἦτο ἀναμιγνόμενος εἰς αὐτὸ Ἀθηναῖος προὔχων, τυγχάνων καὶ πρόξενος μιᾶς τούτων. Οὕτω γνωρίζομεν ἐκ τοῦ Χρονικοῦ τοῦ ἀθηναϊκοῦ ὅτι τῷ 1789 ὁ προηγουμένος ἐξορισθεὶς ἐπίσκοπος Ἀθηναίων Ἀθανάσιος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἐδραν του α διὰ προσταγῆς καὶ δυνάμεως ἐνὸς ἀξίωματικοῦ ἐξωτερικοῦ ὑποκειμένου κατὰ τοῦ ὁποῖου ὁ πατριάρχης δὲν ἠδύνατο ν' ἀντιπράξῃ. Ἀλλὰ κατόπιν ἐκ νέου καθαιρεῖται ἀεκόμισε δὲ εἰς Ἀθήνας τὴν καθαίρεσίν ὁ γιασαζῆς τοῦ τῆς Βρεταννίας πρέσβευος, καὶ ἕτερα γράμματα πατριαρχικὰ συνιστῶντα καὶ προσεπικυροῦντα γνήσιον ποιμένα καὶ κυριάρχην τῆς ἐπαρχίας τὸν Βενέδικτον.»

Ὅτε ὁ Ἑλγιν ἤρχισε τὰς ἐργασίας του ἐν Ἀθήναις, ἐπίσκοπος τούτων ἦτο ὁ ἐκ Μυτιλήνης Κύριλλος, διαδεχθεὶς τὸν Ἀθανάσιον τῷ 1799. Ἰδοὺ δὲ τί γράφει τὸ Χρονικὸν περὶ τῶν δύο τούτων ἱεραρχῶν τῶν Ἀθηναίων α Ἦν δὲ ὁ μακαρίτης κύρ Ἀθανάσιος εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τῆς Ὀθωμανικῆς φωνῆς ἐμπειρος εὐγλωτὸς τε εἰς ὑπερβολὴν καὶ εὐφραδῆς καὶ ἐλάλει ἐκ τοῦ προχείρου ἐπ' ἐκκλησίας. Ὁ δὲ

κύρ Γρηγόριος οὐκ ἦν ὄλιγος παιδείας ἀγευστος· δὲν ἠδύνατο ὅμως νὰ ἐκφωνήσῃ ἐπ' ἐκκλησίας οὔτε ἓνα λόγον.» Ἦλθε δὲ εἰς Ἀθήνας ὁ Γρηγόριος περὶ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1800. Ὁ Σουρμελῆς δ' ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ Τουρκοκρατίας λέγει περὶ τοῦ ἐπισκόπου τούτου ὅτι ἦτο διώκτης τῆς παιδείας, καὶ ὅτι τὴν κατὰ τὸ 1812 συστηθεῖσαν ἐν Ἀθήναις φιλόμουσον ἑταιρίαν, σκοποῦσαν τὴν σύστασιν σχολείων καὶ φύλαξιν τῶν ἀρχαιοτήτων, ἐπεζήτησε διὰ παντὸς τρόπου νὰ καταστῆφῃ ὡς πράγμα κακοποιὸν καὶ μέλλον νὰ ἔχῃ ἀποτελέσματα ἀπευκαταῖα. Ἐλάλει δὲ κατὰ τὸν Σουρμελῆν ὡς Τοῦρκος.

Μεταξὺ τῶν προκρίτων τῆς πόλεως, τῶν μνημονευομένων τότε ὡς προεστώτων, τῶν ἀκαμχθέντων εἰς τὰ τοῦ Ἑλγιν, ἦτο ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς Σπυρίδων Λογοθέτης πρόξενος τῆς Μεγάλης Βρεταννίας ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ἰποῖου κατέλυον πάντες οἱ Ἀγγλοὶ περιηγηταί. Ὁ Σουρμελῆς περὶ τούτου σημειοῖ ὅτι ἦτο ὁ μεγαλοπρεπέστερος, συνετώτερος καὶ πολιτικώτερος μεταξὺ τῶν προκρίτων τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Βύρων δὲ χαρακτηρίζει αὐτὸν ὡς φιλάργυρον καὶ σκληρόν, αἰσθανόμενον λύπην μόνον ὅταν ἐπρόκειτο νὰ χάσῃ ἀκανένα παρὰν.

Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῶν Ἀθηναίων ὅτε ἀφίκοντο οἱ τεχνῖται τοῦ Ἑλγιν, κατάστασις εὐνοϊκωτάτη καὶ προσφορωτάτη, ὅπως οὗτοι προβῶσιν ἄνευ ἀντιδράσεως τινος, καὶ ἀκωλύτως σχεδὸν εἰς ἐκτέλεσιν τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν κατὰ τὰς ὁδηγίας, ἃς ἔλαβον παρ' ἐκείνου.

2

Ἑλγιν.— Πέθος αὐτοῦ πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν ὠραίων τεχνῶν ἐν Ἀγγλίᾳ.— Πρῶται ἐνέργειαι.— Ἀποστολὴ τεχνιτῶν.— Δυσκολία παρεμβαλλόμεναι ὑπὸ τῶν Τούρκων.— Πρώτη ἄδεια τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως.— Δευτέρα ἄδεια.

Ὁ Ἑλγιν κατήγετο ἐκ Σκωτίας, τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἶνε Θωμᾶς Bruce κόμης τοῦ Ἑλγιν· ἦλκε δὲ τὸ γένος ἐκ τοῦ περιωνύμου Ροβέρτου Bruce βασιλέως τῆς Σκωτίας. Ἐγεννήθη τῷ 1769 καὶ ἀπέθανε τῇ 14 Νοεμβρίου 1842. Τυχὼν ἐπιμεμελημένης ἀνατροφῆς καὶ παιδείσεως ἐπέδθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἀρχαιολογίας, κυρίως δὲ τῆς τέχνης τῶν ἀρχαίων λαῶν. Ὑπηρετήσε τὴν πατρίδα του ὡς πρεσβευτῆς εἰς τὰς αὐλὰς Αὐστρίας (1792) καὶ Πρωσσίας (1795), εἶτα δὲ διαώρηθη πρεσβευτῆς παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ τῷ 1799.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἶχον γίνει πολλὰ δημοσιεύσεις ἐν Εὐρώπῃ, ἰδίᾳ δ' ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀρχαιολογικῶν συγγραμμάτων περὶ τῶν ἀρχαίων μνημείων τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἀπεικονίσεις αὐτῶν, εἰς ἃς ἔδωκεν ὄψιν κυρίως τὸ

περί ἀρχαιοτήτων τῶν Ἀθηνῶν ἔργον τοῦ Στούαρτ, καὶ ἰχνογραφήματα ἄλλων μεταγενεστέρων ἀρχαιολόγων καὶ ἀρχιτεκτόνων περιηγητῶν. Παρατηρήθη δὲ καὶ ὅτι μνημεῖα περιγραφέντα καὶ ἀπεικονισθέντα ὑπὸ προγενεστέρων περιηγητῶν δὲν ἀνευρίσκοντο ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων, καταστραφέντα ἐν τῷ μεταξύ. Ὡς πρὸς τὸν Παρθενῶνα δὲ ἰδίως παρατηρήθη ὅτι ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Στούαρτ (1848) καὶ Ρεβέτ (1754) μόνον τὸ ἀνατολικὸν αὐτοῦ μέρος ἔμεινεν ἄθικτον, ἐπὶ τῶν λοιπῶν δὲ πλευρῶν ἀφηρεθήσαν διάφορα ἀνάγλυφα. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν διαφόρων ἀπεικονισμάτων τῶν ἀρχαίων μνημείων τῶν Ἀθηνῶν, ἀτινα ἐδημοσίευσαν οἱ περιηγηταί, εἶδον οἱ ἀρχαιολογοῦντες καὶ οἱ φιλότεχνοι ὅτι δὲν ἐγένετο ἐργασία ἀκριβῆς. Ἐπ' ἀμφοτέρων δὲ τούτων ὁ Ἑλγιν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὦν ἐφήλκυσε τὴν προσοχὴν τοῦ ἀρχιτέκτονος αὐτοῦ Ἀρρισσαν καθὼς καὶ ἐπὶ τῆς σπουδαιότητος, ἣν εἶχον τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα πρὸς σπουδὴν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ αἰσθήματος τῆς καλαισθησίας¹⁾. Ὑποθέτομεν δ' ὅτι μεταβαίνων εἰς Κωνσταντινουπόλιν ὁ Ἑλγιν θὰ διήλθε καὶ ἐξ Ἀθηνῶν ἀλλὰ περὶ τούτου δὲν εὐρομεν ῥητὴν μαρτυρίαν.

Ὁ Ἑλγιν ὑπὲρ τοιούτων ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων ἐλαυνόμενος προέτεινε, πρεσβευτῆς ὦν ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἰς τὴν κυβέρνησιν του ν' ἀποστείλῃ τεχνίτας Ἀγγλοὺς εἰς τὴν Ἀνατολὴν πρὸς ἀπεικόνισιν ἀρχαιοτήτων, ἐπιζητῶν, ὡς εἶπομεν, διὰ τούτου τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ καλλιτεχνικοῦ αἰσθήματος ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ τὴν ἀναζωπύρησιν καὶ διάδοσιν τῶν ὠραίων τεχνῶν εἰς αὐτήν. Ἀλλὰ τότε τὸ ὑπουργεῖον τοῦ Πίττ περὶ ἄλλα σπουδαιότερα ἀσχολούμενον δὲν ἔδωκεν ἀκρόασιν, ὁ δ' Ἑλγιν ἀπεφάσισε τὴν δι' ἰδίων δαπανῶν ἐκτέλεσιν τῆς προθέσεώς του ταύτης. Πρὸς τοῦτο δὲ παρέλαβεν ἴδιον αὐτοῦ γραμματέα τὸν Γουλιέλμον Ἀμιλτων ἀρχαιολόγον, εἰς ὃν ἀνέθηκε τὴν εὔρεσιν τῶν καταλλήλων τεχνιτῶν. Ὁ Ἀμιλτων ἐν Σικελίᾳ τότε διατρίβων παρέλαβεν ἐξ καλλιτέχνας τὸν ζωγράφον Ἰωάννην Βαπτιστὴν Λουζιέρην, τὸν Ἰττάρ καὶ Βαλέστρα ἀρχιτέκτονας, τὸν Θεόδ. Ἰβάνοβιτς καὶ δύο ἐκμαγειοποιούς, οὓς ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντινουπόλιν, ἐντεῦθεν δὲ ὁ Ἑλγιν ἐπαμψεν αὐτοὺς εἰς Ἀθήνας, ὅπου ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, ἀφίκοντο περὶ τὰ τέλη Μαΐου τοῦ 1800.

1) A. Michaelis, Parthenon σελ. 74 καὶ ἐπ. Καὶ ὁ Chateaubriant ἐν τῷ ἰστορικῷ αὐτοῦ παρατηρεῖ ὅτι τὰ ἀπεικονίσματα τοῦ Παρθενῶνος ὑπὸ τοῦ Στούαρτ δὲν ἦσαν ἀκριβῆ, διότι οἱ Ἀγγλοὶ δὲν εἶχον φθάσει εἰς ἰκανότητα ζωγραφικὴν τοιαύτην ὥστε ν' ἀναπαριστῶσιν ἐπὶ τοῦ χάρτου τὰς τόσον καθαρὰς γραμμάς τῶν ἔργων τοῦ Φειδίου.

Τῶν τεχνιτῶν τούτων σπουδαιότερος ἦτο ὁ Λουζιέρης, περὶ οὗ πολλάκις θὰ λάβωμεν ἀφορμὴν νὰ ὁμιλήσωμεν παρακατιόντες. Οὗτος κατήγετο εἰς Νεαπόλεως, ἦτο δὲ ζωγράφος ἐκ τῶν καλλιτέρων τῆς Εὐρώπης, μαθητῆς γενόμενος τῶν δικσῆμων γερμανῶν ζωγράφων Φ. Χάκερτς (Hackerts) καὶ Ἐρ. Γουλ. Τισβίου (Tischbeius), διακρινόμενος ἰδίᾳ ὡς ἰδρογράφος διὰ τὰς τοπιογραφικὰς αὐτοῦ εἰκόνας, ἃς ἔγραφε μετ' ἀκρας ἀκριβείας καὶ λεπτότητος.

Ὁ Ἰττάρ καὶ Βαλέστρα ἦσαν ἀρχιτέκτονες διὰ σχεδιογραφῆσιν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μνημείων, καὶ καταμέτρησιν αὐτῶν.

Ὁ Θεόδωρος Ἰβάνοβιτς (Feodor Iwanowitsch) ἦτο νέος Καλμουχος ἐκπαιδευθεὶς ἐν Ῥώμῃ προσελήθη διὰ τὴν ἰκανότητα αὐτοῦ περὶ τὴν παράστασιν καὶ ἀκείκονισιν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος¹⁾.

Ἡ ἐργασία τῶν τεχνιτῶν, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Λουζιέρη τεθέντων, ἤρχισε τακτικῶς τὸν Αὐγούστον τοῦ 1800, ἀλλ' οὐχὶ ὑπὸ εὐνοϊκὰς περιστάσεις· διότι ἐνεκα τῶν τῆς Αἰγύπτου πραγμάτων ἡ Πύλη δὲν ἦτο εὖνους πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, καὶ αἱ ἐν Ἀθήναις τουρκικαὶ ἀρχαὶ παρενέβαλλον δυσκολίας εἰς τοὺς τεχνίτας, ἀπῆλθον δὲ καὶ παρ' αὐτῶν καθ' ἐκάστην ἀνὰ 5 λίρ. στερ. ὅπως ἐπιτρέπωσι τὴν εἰσοδὸν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν πρὸς ἐργασίαν οὐδὲ λόγος δ' ἐγένετο κἂν περὶ ἐγέρσεως ἰκρίων, ἵνα ἐκ τοῦ πληθίου ἐργάζονται οἱ ζωγράφοι· διὸ καὶ κλειότερας ἐργασίας ἐξέτελουν περὶ τὰ μνημεῖα τῆς κάτω πόλεως.

Οὕτω πως παρήλθον 9 μῆνες εἰς ἔργα ἐπεικονίσεων καὶ καταμετρήσεων. Ὅτε ὁμως οἱ Ἀγγλοὶ ἀπεδίωξαν τοὺς Γάλλους ἐκ τῆς Αἰγύπτου μετεβλήθησαν τὰ φρονήματα τῆς Πύλης ὑπὲρ τῶν Ἀγγλων, ὁ δ' Ἑλγιν ἐπωφελοῦμενος τὴν τροπὴν ταύτην (καὶ τῇ μεστειᾷ τοῦ Καπιτάν Πασά καὶ τῆς βασιλομήτορος, ὡς λέγεται τοῦ Σουλτάνου Σελίμ Γ') ἔλαβε τὴν ἀδειαν νὰ παραλάβῃ ἐκ τοῦ Παρθενῶνος γύψινα ἐκμάγματα νὰ κάμῃ ἀνασκαφάς, καὶ ν' ἀφαιρέσῃ ἀρχαιοτήτας.

Τοιαύτης ἀδείας δοθείσης, ἤρχισαν τὸν Μάιον τοῦ 1801 ἐργασίαι ἄλλου εἶδους· οἱ τεχνίται ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Λουζιέρη ἔστησαν ἰκρίσματα καὶ ἐλευθέρως οἱ μὲν ζωγράφοι ἤσχιλοντο ἀπεικονίζοντες, οἱ ἀρχιτέκτονες σχεδιογραφοῦντες καὶ καταμετροῦντες, οἱ δ' ἐκμαγειοποιοὶ παρασκευάζοντες ἐκμαγεῖα τῶν ἀναγλύφων καὶ ἀγαλμάτων. ἤρχισαν δὲ καὶ ἀνασκαφάς ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως, καθ' ἃς παρίστη καὶ ἀνάγκη νὰ καταρρίψωσι καὶ οἰκίας τινὰς κειμένας πρὸς δυσμὰς τοῦ Παρθενῶνος, καλυπτούσας

1) Michaelis Parth. σελ. 74 καὶ σημ. 308

λείψανα ἀγαλμάτων τοῦ αἰτώματος, ἀτίνα καὶ εὖρον. Πρὸς τοῦτο ὁμως ἐζητήθη νέα ἄδεια ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἣτις καὶ ἐδόθη τῷ Ἑλγιν. Ἐν τινι τῶν οἰκιῶν τῶν κρημισθεισῶν ἐν ἡ συνέβη νὰ μὴ εὕρωσι τι, ὃ ἰδιοκτῆτης αὐτῆς Τοῦρκος δεικνύων τὴν δυσαρέσκειάν του μετὰ σαρκαστικοῦ γέλωτος ἔδειξεν εἰς τοὺς τεχνίτας τὴν ἄσβεστον, ἣτις ἐχρησίμευσε πρὸς οἰκοδόμησιν τῶν τειχῶν τοῦ φρουρίου, κατασκευασθεῖσαν ἐκ τῶν ζητουμένων τεμαχίων τῶν μαρμάρων.

Ἐκ τῆς ἀναπτύξεως ταύτης τῶν ἐργασιῶν ὁ φρούραρχος καὶ οἱ γιαννίτζαροὶ του, καὶ οἱ ἐν τῇ Ἀκροπόλει οἰκοῦντες Τοῦρκοι εὖρον τροφήν, κατέστρεφον δὲ πολλὰκις καὶ τὰ ἰκρίωματα, καὶ ἐμπόδιζον αὐθαιρέτως τὴν εἴσοδον ἴν' αὐξάνωσι τὰ δῶρά των.

(Ἔπεται συνέχεια).

Ο ΥΠΟΨΗΦΙΟΣ

Μυθιστορία Ἰουλίου Κλαρστέη.—Μετὰφρασις Χ. Α.

(Συνέχεια ἴδε προηγούμενον φύλλον)

Ὁ Βερδιὲ ἠσθάνετο νῦν πλείονα ἔτι φρίκην πρὸς τὴν πολιτικὴν αὐτὴν, ἐν ἡ ἦτο βεβητισμένος. Ἐνόμισεν ὅτι ἦτο συνένοχος σκευωρίας, ἣτις οὐσα πρότερον βορβορώδης, καθίστατο νῦν αἰματηρά. Χάριν αὐτοῦ, ἕνεκα αὐτοῦ, διότι μερικοὶ ἀνόητοι οἵτινες οὐδὲν ἐγίνωσκον περὶ τοῦ βίου του, οἵτινες μόλις ἐγίνωσκον τὸ ὄνομά του ἐπανάλαβον ἴσως κάμμιαν μωρίαν ἢ καμμίαν ὕβριν, ἐδέησε νὰ τραυματισθῇ εἰς ἀγαθὸς νέος στρατιώτης καὶ νὰ κατάρχηται εἰς κλίνην νοσοκομείου!

— Τὶ τὰ θέλετε! ἔλεγεν ὁ Δυκάς κείποτε πρακτικὸς καὶ λογικὸς ἐξ ὀρμεμφύτου ὅπως καὶ ὁ κ. Βερλεμών, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ γείνη ὁμελέττα χωρὶς νὰ σπάσουν τ' αὐγά! Ἡ παραβολὴ εἶνε ἀντικοινοβουλευτικὴ ἀλλ' εἶνε ὀρθή.

Ὁ ταγματάρχης ἐπέθυμε τοῦλάχιστον νὰ μάθῃ ἂν ἡ κατάστασις τοῦ τραυματίου ἢ τοῦ Τιβολιέ ἦτο σοβαρά.

Ἦθελε νὰ μεταβῇ εἰς Μελὲν ἀμέσως.

Ὁ Δυκάς ἐμάντευεν ἐκ τοῦ τόνου μεθ' οὗ ἐλάλει ὁ Βερδιέ, ὅτι ἐπέκειτο νέα παραχώρησις σκηνῆ, ἣν ἔμελε νὰ προκαλέσῃ ὁ στρατιωτικὸς εἰς τὸ ἔπακρον πλέον τῆς ὑπομονῆς διατελῶν.

— Μοῦ ἐπιτρέπατε νὰ σὰς συνοδεύσω, ταγματάρχα; εἶπεν.

— Ὅπως ἀγαπᾶτε.

Ὁ Αἰμίλιος ἤρχισε νὰ πιστεύῃ ὅτι ὁ ταγματάρχης Βερδιέ δὲν θὰ ἐξελέγετο βουλευτής. Τὶ

κρίμα! Τὸ νὰ διαδεχθῇ τὸν Σαρβὲ ὁ Γκαρούς ἐσθμαίνειν ὅτι ἡ ἐκλογικὴ περιφέρεια διέφευγε πλέον τὴν ἐπιτροπὴν τῆς κυρίας Ἐρβλαί, μυρίαὶ δὲ μικραὶ ἐλπίδες λαθραίως δημιουργηθεῖσαι παρὰ τοῦ νεαροῦ Πίττ, οἰκτρῶς κατέρρον.

Διατὶ λοιπὸν νὰ ἐκλέξωσιν ὡς ὑποψήφιον ἄνδρα τόσον ἀνεπιτήδειον περὶ τὴν ἐκλογικὴν τακτικὴν; Ἡ πολιτικὴ εἶνε κλειδοκύμβαλον, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ γνωρίζῃ τις νὰ παίξῃ μεταχειριζόμενος καὶ τοὺς παρατόνους ἤχους ὅπως καὶ τοὺς ἐντόνους, ἂν δὲ ἡ συμφωνία μετατραπῇ εἰς κακοφωνίαν, ἀδιάφορον. Μόνον τὸ θορυβῶδες ἀξίζει.

Τὴν προτεραίαν εἶχε περιπλέξει, εἶχε φέρει εἰς κρίσιμον θέσιν τὰ πράγματα ὁ ταγματάρχης καὶ τραυματισμὸς τοῦ Τιβολιέ παροργίζων τοὺς δυσαρεστημένους θὰ παρεῖχεν εἰς τὸν Γκαρούς χιλιάδας ψήφων. Ἦτο θλιβερόν, ἀπαλπιστικόν! Ἄ! ἂν ἐξέλεγον αὐτόν, τὸν Δυκῆν πῶς θὰ εἴξευρε νὰ περιποιηθῇ τοὺς ἐκλογεῖς καὶ νὰ κρημισθῇ ἐπιτηδείως τὸν Γκαρούς! Καὶ ἠσθάνετο σφοδρὰν ὀρεξιν νὰ εἶπῃ πρὸς αὐτόν τὸν ἴδιον Βερδιέ πῶς θὰ ἐφέρετο αὐτὸς ἂν ἦτο ὑποψήφιος. Ἀπλῶς μίαν γνώμην ἠθέλε νὰ εἶπῃ ἐξ ἔρωτος πρὸς τὴν τέχνην.

— Ὡς βλέπετε, ταγματάρχα, ἔλεγε πρὸς τὸν Βερδιέ ἐνῶ ἐβάδιζεν εἰς τὴν ὁδὸν προφυλαττόμενος ὑπὸ τὴν σκιὰν ἀλεξήλιου ἐκ κιτρίνης μετὰξῆς ὑπερραμμένου διὰ πρασίνου ὑφάσματος, δὲν πρέπει τις νὰ εἶνε πολὺ ἀπότομος.

— Πῶς πολὺ ἀπότομος; . . ὑπῆρξα ἐγὼ πολὺ ἀπότομος;

Καὶ ἐν τῷ ἄμα ὁ Βερδιέ ἀνεκίνησε μετὰξὺ τῶν δακτύλων του τὴν ἐξ ἰνδικεῦ καλάμου ράβδον, ἣν ἐκράτει εἰς τὴν χεῖρά του. Ἐφαίνετο ὡσεὶ μεταμελόμενος διότι δὲν τὴν εἶχε παραλάβει τὴν προτεραίαν εἰς τὴν δημήγυριν.

— Δὲν λέγετε κάλιον ὅτι ἐδείξα ἀγγελικὴν ἠπιότητα πρὸς τοὺς φαύλους αὐτοῦς, οἵτινες ἠθελον νὰ μὲ περιπαίξωσιν! Πολὺ ἀπότομος; ἀπεναντίας ἐφάνην πολὺ μαλακός. Ἐτελείωσεν ὁμως, ἐτελείωσεν! θὰ μεταχειρισθῶκεν εἰς τὸ ἐξῆς ἄλλην μέθοδον!

— Ὅχι ὄχι, μὲ συγχωρεῖτε, ἐπανάλαβεν ὁ Δυκάς, δὲν προσέβαλον σὰς.

— Δὲν προσέβαλον ἐμέ;

— Καθόλου.

— Δὲν ἐκατηγόρησαν ἐμέ ὅτι κατεχράσθην εἰς Γκέλμαν;

— Ὅχι, ταγματάρχα, ὄχι σὰς.

— Καὶ ποῖον λοιπὸν τότε! τὸν Σουλτάνον;

— Ὅχι, τὸν ὑποψήφιον.

— Δὲν ἀπεκάλεσαν ἐμέ χθὲς Μαλάκαν;

— Ὅχι, ὄχι σὰς, ἀλλὰ τὸν ὑποψήφιον.

— Τὶ μοῦ ψάλλετε, καλέ; Ὁ ταγματάρχης Βερδιέ καὶ ὁ ὑποψήφιος ἀποτελοῦσιν ἓν καὶ